

## CONCEPȚIA EXCLUZIUNII SOCIALE: ARGUMENTE PENTRU NOI MODALITĂȚI DE ABORDARE A PROBLEMEI INEGALITĂȚII ȘI DEPRĂVĂRII

*Stela MILICENCO*

*Catedra Asistență Socială și Sociologie*

In this article the author presents the concept of social exclusion, mentioning that each debate regarding the social exclusion involves different perspectives and approaches. Thus, social exclusion can be seen as an appeal for radical changes of society's structure (for example, the unemployment shall not represent anymore a problem for the whole society, but only for those who do not have a professional training, people with disabilities and other specific groups). The same concept can be used in order to develop values of group solidarity (for example, such as in case of ethnic groups). Thus, there is a risk that the concept of social exclusion can be included in particular ideologies, and this can diminish the focus on the main problem of social exclusion and namely to underline the possibilities of action in the sense of declining the forms and the effects of social exclusion in such a way facilitating the social integration and cooperation, because more than ever the problem of exclusion of a platform of multiple actions.

Profundele modificări desfășurate la nivelul instituțiilor fundamentale ale societății au contribuit la conturarea de noi concepte, unul dintre care este cel de *excluziune* cu corelatul său *marginalizare*, concepte care diversifică capacitatea de analiză a funcționalității/disfuncționalității sistemului social. În cadrul acestuia, actorii sociali adoptă o anumită strategie de comportament, deoarece au acces diferențiat, chiar absolut limitat pentru unii, la resursele de bază din domeniile esențiale – economic, social, politic, cultural etc. Efectul imediat al diferențierii și limitării accesului constă în diminuarea posibilităților de participare la activitățile recunoscute și utile din aceste domenii, în paralel cu scăderea lentă, dar sigură, în cazul celor defavorizați, a resurselor de viață și dezvoltare, ajungându-se la limite ce vor forma diferitele forme ale excluziunii și marginalizării. Alții, prin aceleași mecanisme de percepere și reprezentare a inegalității, vor refuza adaptarea și participarea într-o societate pe care o consideră excesiv raționalizantă sau moralizantă, formându-și comportamente de apărare fie prin retragere, fie printr-o fidelitate față de un sistem pe care nu-l apreciază. Există din ce în ce mai mulți oameni afectați de insecuritate, care devin dependenți de programele și resursele reziduale sau care ajung în afara protecției sociale. Statisticile oficiale denotă că în Comunitatea Europeană circa 50 milioane de oameni trăiesc sub limita europeană a sărăciei și 11% din forța de muncă este în șomaj înregistrat, dintre care jumătate se află în stare de șomaj mai mult de un an. Aceasta face ca unele categorii de populație să devină mai afectate decât alte categorii de actori sociali, iar pauperizarea să fie un proces vizibil în țările în care această perspectivă era o posibilitate îndepărtată. Este cert faptul că *problema excluziunii este una centrală în societatea contemporană, chiar dacă uneori ea este escamotată.*

Conceptul de *excluziune socială* tinde în ultimii 20-25 ani să înlocuiască perechea sa conceptuală – *sărăcie*. Individul are un drept fundamental de a fi membru activ al societății, de a fi independent prin propriul efort. Spre exemplu, șomajul reprezintă o formă de excluziune socială, el este intolerabil nu numai din cauză că duce la pierderea resurselor financiare (acest lucru se poate rezolva prin beneficii sociale), ci deoarece *exclude persoana din logica normală a vieții sociale* – o viață activă, în care fiecare își produce prin efort propriu bunăstarea. Nu este întâmplător faptul că lupta împotriva șomajului, pentru crearea de noi locuri de muncă a devenit un obiectiv-cheie al Uniunii Europene. Problema constă nu numai în a acorda beneficii sociale, ci și în a *include social*, a reintegra persoana în funcționarea normală a societății. În strategiile antisărăcie, adoptate de cele 15 țări membre ale Uniunii Europene în anul 2001, un principiu fundamental al incluziunii sociale îl reprezintă *activizarea*. Misiunea statului bunăstării este nu de a oferi beneficii pasive, ci de a oferi șanse de incluziune socială, activizând pe cei care sunt excluși social. Statul este susținut de populația activă prin impozite, astfel el riscă să devină exagerat de împovărat financiar prin susținerea segmentului exclus. În schimb, colectivitatea are nevoie de o mulțime de activități, pe care nu le poate întreprinde din lipsa de resurse financiare. Actualmente, societatea se confruntă cu un paradox interesant: pe de o parte, ea nu are nevoie de munca unui important segment al populației, care este sărac și care este respectiv susținut prin beneficii; pe de altă parte, ea are nevoie de o mulțime de munci, pentru care nu are resurse financiare de a le plăti.

Discursul cu privire la excluziunea socială s-a extins rapid. În Preambulul la Carta Comunității Europene cu privire la Drepturile Fundamentale Sociale se constată: „...este important de a combate orice formă de excluziune socială și discriminare pe temeiul rasei, culorii și religiei”. Cartea Albă a Comisiei Europene pentru Dezvoltare, Competivitate și Angajare susține: „...lupta împotriva excluderii și sărăciei care afectează și degradează atât bărbații, cât și femeile și împarte lumea în două”. Totodată, Comisia de Prevenire a Excluderii, care este preocupată de politicile antiexcludere din cadrul Comisariatului General de Planificare din Franța, menționează următoarele: „Factorii cauzatori ai excluderii – individuali, familiari sau socioeconomici, sunt multipli... În final, noțiunea de excludere este saturată de înțelesuri...” [1]. Desigur, conceptul de **excluziune socială** este multidimensional și evocativ, ale cărui multiple conotații ne conduce spre următoarea definiție: **incapacitate/eșec a unuia sau a mai multor sisteme dintre următoarele patru – sistemul democratic și legal (care presupune integrare civică), piața muncii (care promovează integrarea economică), sistemul statului bunăstării (care promovează ceea ce poate fi numit integrare socială) și sistemul familiei și comunității (care promovează integrarea personală)** [2].

Multiplele conotații ale conceptului de excluziune socială se bazează pe două aspecte, care trebuie elucidate: „Excludere din ce?” și „Excluderea cui?”. Răspunsurile oferite la întrebarea „**Excludere din ce?**” se referă la modul în care este structurată și funcționează societatea, care exclude oamenii din zone vizibile fizic sau chiar geografic: trai decent, siguranță, loc de muncă, bunuri, proprietate, pământ, locuință, nivel de consumație, educație, capital cultural, drepturi cetățenești, egalitate, participare democratică, națiune, familie, respect etc., astfel încât noțiunea de excludere plasează în centrul atenției problemele **integrării sociale în condițiile unei transformări rapide**. În acest context, se observă o *similitudine și continuitate între termenii sărăcie și excluziune socială*, elucidate în unele teorii din domeniul științelor sociale. Spre exemplu, cercetările sociologice realizate de Oscar Lewis în anii '70 ai secolului al XX-lea au pus în evidență faptul că sărăcia nu reprezintă doar lipsa de mijloace suficiente pentru o viață decentă, ci, totodată, un stil aparte de viață, bazat pe valori și norme specifice, moduri de a gândi și a simți, care modelează comportamentul indivizilor, fapt ce formează o cultură (sau o *subcultură, în raport cu cultura globală*). Astfel, excluziunea socială nu se instalează doar prin dispariția/inexistența mijloacelor financiare, care ar permite menținerea unui mod de trai decent, dar și prin transmitere culturală, în procesul socializării [3].

Caracteristicile principale ale acestei culturi („*culturii sărăciei*”) sunt următoarele: *probleme financiare* (lipsa rezervelor financiare, împrumuturi cu dobânzi mari, vestimentație de mână a doua, prestarea de munci necalificate, respectiv slab remunerate etc.); *izolarea sau autoizolarea indivizilor de restul comunității* (frecvența redusă a contactelor sociale, determinate de perioadele îndelungate de șomaj, sentimente de marginalizare și excludere socială); *apatie, sentiment de neajutorare și ineficiență personală, fatalism, lipsa aspirațiilor personale; perspective limitate în timp, viață trăită de la o zi la alta, neglijarea problemelor ce țin de calificare sau de obținerea studiilor; integrare socioculturală minimă* (neparticiparea sau participarea redusă la toate formele de activități comunitare, interes scăzut față de evenimentele sociale, politice etc.); *relații personale și familiale specifice* (rata mare a divorțurilor și abandonurilor, relații instabile și superficiale, metode autoritare de educație etc.). Caracteristicile respective au fost grupate de O.Lewis în trei categorii, ce corespund celor trei niveluri de bază ale socializării unei persoane:

- *la nivelul individului*: sentimente puternice de marginalizare, neajutorare, inferioritate și dependență; orientare prezenteistă și extrem de redusă spre viitor; resemnare și fatalism;
- *la nivelul familiei*: concubinaj, abandonarea de către bărbat a familiei sale și a copiilor și, în rezultat, tendință spre familii monoparentale cu femeia – cap de familie, conștientizarea rudeniei pe linie maternă;
- *la nivelul comunității*: lipsa unei participări și integrări efective în instituțiile societății din care fac parte.

„**Cultura sărăciei**” reprezintă atât un produs, cât și o sursă a excluziunii sociale. Pe de o parte, ea este un răspuns al individului la situația de marginalizare într-o societate stratificată, iar, pe de altă parte, în calitate de mod de viață adoptat de individ și transmis de la o generație la generație, ea tinde să genereze o adevărată capcană a sărăciei, din care indivizii și copiii lor au șanse foarte reduse de a ieși. În alte cercetări au fost evidențiate relațiile dintre structura socială și factorii psihologici, identificate o serie de consecințe ale modului respectiv de viață în anumite condiții sociale (Sarbin, 1970), structura motivațională (Kelly, 1955). Elementele pe care aceste cercetări le adaugă tabloului „*culturii sărăciei*” sunt reprezentate prin efecte asupra limbajului și a identității sociale. În cadrul unei „*culturi a sărăciei*” limbajul tinde să fie redus și nediferențiat,

servind mai mult pentru a marca poziția socială și mai puțin pentru a comunica informații. Aceasta antrenează un handicap cultural al copiilor crescuți în asemenea mediu. În plus, identitatea socială a individului are și ea de suferit, evoluând spre depersonalizare. Persoanele ce provin din medii sociale defavorizate au tendința de a gândi în „alb – negru”, fără nuanțe intermediare, cum procedează cei din mediile favorizate sau cei cu un nivel de educație mai ridicat. Un impact direct al modului respectiv de gândire constă în faptul că persoanele operează, de regulă, cu termenii „bun” sau „rău”, ajungând astfel la judecăți absolute, stereotipuri, respingerea informațiilor complexe, care, de fapt, sugerează existența unor posibilități multiple. O. Lewis consideră că modificarea structurii motivaționale reprezintă o formă de adaptare la o situație care este dificil de controlat, iar White o pune pe seama dispariției sentimentului propriei eficacități personale – ca urmare a eșecurilor repetate, a multitudinii problemelor cu care se confruntă individul, a existenței unor factori structurali asupra cărora individul nu poate avea o influență decisivă.

„**Excluderea cui?**” – implicit, este vorba despre excluderea grupurilor și indivizilor de la drepturi, mijloace de existență și surse de bunăstare, la care ar trebui să aibă acces toate persoanele. Astfel, excluderea socială pune în evidență imposibilitatea de a avea acces prin forțe proprii la drepturile sociale. Din această perspectivă, sociologii francezi, spre exemplu, se referă la excluderile care se manifestă într-o societate funcțională: un individ poate fi exclus de pe piața muncii sau dintr-un grup, dar nu aceasta este esențialul, mai grav este faptul că societățile îi marginalizează sistematic pe unii și îi integrează pe alții; deci, **mecanismele de participare, respectiv de izolare, de excludere socială, se află în societate și aparțin societății.**

În spațiul european se face, de regulă, apel la câteva forme ale excluderii sociale, după cum urmează: excluderea de pe piața muncii, excluderea etnică/minoritară, excluderea de la accesul de bunuri și servicii, excluderea din teritoriu, excluderea de la drepturile omului. Dacă în calitate de element de demarcație a zonei excluderii se va lua în considerație doar criteriul nivelului de trai, toate tipurile de excludere pot fi regăsite pe scară largă în cadrul populațiilor cu venituri mici. La o analiză mai profundă, care să cuprindă **nivelul de trai, drepturile sociale, gradul de autorealizare a individului**, rezultă că aceste moduri de excludere sunt în dependență de nivelul și procesul de dezvoltare a societății, astfel încât sistemul economic de producție, prin caracteristicile sale, determină nivelul de dezvoltare, iar **dezvoltarea însăși va crea atât excluderi, cât și includeri.**

✓ Una dintre formele cele mai ample ca dimensiune și cuprindere este **excluderea de la accesul de bunuri și servicii**, tangențială conceptului de sărăcie și identificată nivelului scăzut de consum, măsurată prin comparație cu un standard de bunuri și servicii. În acest format, excluderea din consum este un rezultat al insuficienței puterii de cumpărare determinată de resursele limitate, iar mecanismele excluderii pot proveni atât din prezent, cât și din trecut. Creșterea semnificativă a masei de cumpărători (desigur, în cadrul unei anumite categorii de populație) intensifică sensul excluderii ca o comparație între grupurile sociale, căci sărăcia absolută este în descreștere. Astfel, se formează excluderea din grupurile consumatoare, dintr-un nivel de consumație foarte înalt, situație determinată de nonapartenența datorată unor indicatori de resurse. Aceste considerente susțin ideea precum că **abundența materială creată spontan prin creșterea economică necontrolată nu este o abundență pe măsură umană, ea îl dezechilibrează pe om, îl înstrăinează de el însuși**, în acest sens formulându-se ideea *modului de viață consumerist*.

De fapt, la origine, ideea de consum a avut drept scop să le ofere oamenilor o viață mai fericită și mai satisfăcătoare, însă comportamentul actual a pierdut orice relație cu nevoile autentice ale omului [4]. În disputa privind *suveranitatea consumatorului* J.K. Galbraith a introdus criterii morale fără a nega această suveranitate, distingând între necesar/necesitar, important/neimportant în ceea ce privește bunurile și serviciile, și a atras atenția asupra pericolelor ce amenință calitatea vieții datorită dimensiunilor existenței, care sunt neglijate în alocarea de resurse. „Noi neglijăm loisirul, dimensiunea estetică, aspectul uman al vieții. Neglijăm comunicarea, participarea, crearea unui mediu înconjurător în care să se poată trăi, ne lipsește scopul și semnificația vieții noastre individuale și naționale... Ceea ce ne preocupă pe noi astăzi nu este suveranitatea consumatorului, ci calitatea și semnificația vieții într-o societate cu un produs național brut fantastic” [5]. În același context, vom aminti *teoria reglării spontane automate a producției de către necesitățile colectivității prin intermediul pieței*, care includea câteva presupoziii distincte:

- membrii colectivității devin conștienți de necesitățile lor prin intermediul pieței economice. În fața vitrinelor pline cu bunuri și a publicităților ei devin conștienți de ceea ce le trebuie;
- comportamentul de consum este *rațional* în mod natural; altfel spus, oamenii nu vor cumpăra ceea ce nu le trebuie cu adevărat sau, în orice caz, ceea ce nu le trebuie mai mult. Ei cumpără doar ceea ce satisface

nevoile lor și în ordinea de prioritate a *ierarhiei reale a valorilor*. Fiecare cumpărător va începe cumpărăturile sale cu bunurile care îi sunt necesare, urmând apoi cu cele din ce în ce mai puțin necesare, până când banii disponibili sunt cheltuiți sau, dacă aceștia sunt suficient de mulți, până când necesitățile reale sunt complet acoperite;

- comportamentul de consum este, în mod fundamental, independent de producție, el este realizat în funcție de necesitățile reale, efective ale omului și pe măsura acestor necesități, iar nu în raport cu rațiunile interne ale producției;

- orientarea producției este determinată în mod eficient de necesitățile cumpărătorului. Producătorul va produce numai ceea ce poate fi cumpărat pe piață, adică, conform modelului rațional al consumului, numai ceea ce îi este în mod real necesar.

Deci, pe de o parte, anume piața este mecanismul prin care necesitățile colectivității se cristalizează și devin conștientizate sub forma unei cereri, iar, pe de altă parte, ele impun producătorului independent, orientat de obiectivul maximizării profitului său, tipul și modalitatea de producere. *Cererea subordonează oferta, iar producătorul este subordonat cumpărătorului*. Se va produce în primul rând ceea ce satisface nevoile fundamentale ale colectivității, deoarece anume aceste bunuri vor fi cumpărate cu prioritate, și doar apoi ceea ce este din ce în ce mai puțin important. *Teoria reglării automate prin piață* presupune, în ultimă instanță, că creșterea economică se realizează după o măsură strict umană, producându-se numai ceea ce este în mod real util colectivității și în ordinea unei priorități naturale.

Acest model teoretic a fost supus unor critici, care pun sub semnul întrebării unele din postulatele lui, sugerând că, în fapt, situația relației dintre producție și consum este diferită și chiar contrară celei presupuse ca model. Aceste critici conduc la ideea *manipulării* producătorului cu consumatorul: producătorul manipulează cu necesitățile și gusturile cumpărătorului prin diferite modalități, *publicitatea* reprezentând unul dintre instrumentele cele mai eficace de manipulare a cererii. *Noua abordare teoretică* face importante alte două presupoziii cu privire la comportamentul de consum și la relația dintre cerere și ofertă:

- oamenii nu sunt decât real conștienți de necesitățile lor și de ierarhia reală a acestora. Există, desigur, necesități de care ei nu pot fi conștienți (alimentație, vestimentație, adăpost), dar știu într-o măsură destul de aproximativă ce fel de îmbrăcăminte și câtă anume, ce fel de locuință, mobilă etc. le-ar trebui. Despre toate acestea au o imagine destul de vagă. Contactul cu produsele oferite în vitrine și prin intermediul publicității sau utilizate de alți membri ai colectivității le cristalizează necesitățile. Văzând un televizor – simt nevoia de a-l avea; urmărind noua modă la vestimentație – le apare necesitatea de a cumpăra acest tip de îmbrăcăminte. Nevoia efectivă care orientează astfel comportamentul este modelată de produsele și serviciile oferite și utilizate de către ceilalți membri ai colectivității. Vom considera că în mare măsură oferta este aceea care actualizează necesitățile, conferindu-le o formă precisă, exactă. O nevoie lipsită de obiectul definit care o satisface rămâne imaterială, vagă, nu acționează într-un mod determinat;

- gama nevoilor este deci determinată de gama produselor. Nevoile clare, eficiente, vor fi acelea care corespund bunurilor și serviciilor oferite de piață. În schimb, nevoile neacoperite de asemenea bunuri vor rămâne vagi, neclare, ineficiente. Deci, producătorul nu pornește de la o cerere efectiv structurată, ci de la o cerere vagă, potențială, nestructurată, largă, din care *va selecta* doar pe aceea a cărei satisfacere îi este rentabilă, convenabilă din punct de vedere economic. Bunurile și serviciile care nu sunt rentabile pentru producător vor rămâne neproduse. Nevoile care le corespund vor rămâne în consecință vagi, neconcretizate, nedefinite, ineficiente și pentru posesorul lor. Există două mari categorii de bunuri și servicii, care, din punct de vedere economic, sunt mai puțin rentabile și care, în consecință, tind să fie mai puțin produse într-un sistem bazat pe proprietatea privată și profitul economic, în care obiectivul efortului economic este absolut: *bunurile și serviciile spirituale în raport cu bunurile și serviciile materiale*. Toate analizele socioeconomice atestă că producția bunurilor materiale (încălțăminte, îmbrăcăminte, aparate de tot tipul ș.a.) este imediat mult mai rentabilă decât producția unor bunuri spirituale (pictură, teatru, operă, educație, știință), a căror eficiență se cristalizează în timp; *bunurile și serviciile destinate consumului colectiv în raport cu bunurile și serviciile destinate consumului individual*. Natura nepoluată, muzica de calitate, pictura, poezia, educația etc. sunt bunuri care se consumă, de regulă, într-un mod colectiv, mai puțin privat. Din acest motiv, ele intră cu greu în circuitul economic, pentru a face obiectul vânzării/cupărării, unele sunt de multe ori consumate de către colectivitate fără plată, altele – la prețuri convenționale.

În consențință, se promovează ideea că în viitor bunurile publice vor fi distribuite într-un mod mai echitabil decât alte forme de consum, deci **excluziunea poate fi limitată**, construindu-se astfel o ideologie a rezistenței față de stresul viitorului.

✓ O altă formă este **excluderea de pe piața muncii**. Pentru multe grupuri sociale, dar mai ales pentru cei săraci, veniturile asigurate prin muncă sunt principala sursă de existență; or, încadrarea în câmpul muncii determină legitimitatea socială și accesul pentru venit, fapt care asigură subzistența lor. Actualmente, șomajul este un fenomen ce persistă în economia multor țări, el obține o amploare tot mai mare în țările cu economie în curs de dezvoltare/restructurare, devenind un factor determinant în excluderea populațiilor diverse nu numai de la locurile de muncă, dar și de la procesul de legitimare a identității sociale. Drept consențință, constatăm o proliferare a modelelor alternative, care relativează sau chiar combat sistemul de valori general acceptate în societate. Excluderea din câmpul muncii este asociată cu creșterea insecurității, cu o accentuare a comportamentelor de revoltă și contestație, cu anomia vieții sociale și cu descurajare prelungită, deci este normal ca realizarea programelor de integrare socioprofesională să fie intense.

✓ **Excluderea de la drepturile omului** presupune că trebuie să fie abordate în același cadru atât drepturile, cât și bunăstarea, deoarece, cu toate că atingerea unui standard de viață adecvat constituie o parte din Declarația Universală a Drepturilor Omului, totuși în practică standardele sunt analizate în alți termeni. Este foarte importantă corelarea celor două perspective, dat fiind că realizarea drepturilor de bază ale omului poate fi o condiție pentru depășirea excluziunii economice. Și relația inversă este tot atât de adevărată: excluziunea socială și economică afectează accesul și exercitarea unor drepturi fundamentale. Necesitățile fundamentale care nu pot fi îndeplinite la un nivel rezonabil forțează individul să abandoneze exercitarea unor drepturi, spre exemplu, excluderea unor grupuri sociale de la participare în economiile moderne le transformă în grupuri vulnerabile la exploatare și le limitează resursele de apărare. Pe de altă parte, nerespectarea anumitor drepturi poate fi în concordanță cu strategiile de modernizare economică; spre exemplu, drepturile muncitorilor sunt diminuate în favoarea promovării competitivității și dezvoltării, atunci când se consideră că aceasta este cea mai eficientă cale spre progresul economic și social.

Astfel, specificul analizei fenomenului de **excluziune socială** constă în faptul că acesta este asociat modului de funcționare a societății; or, *orice* strategie de dezvoltare socioeconomică implică în mod egal modele variate de constituire a excluziunii sociale, *orice* rezultate ale creșterii economice înglobează în sine și modele de creștere a inegalității de venituri sau de distribuire a beneficiilor progresului. De aici și deducem importanța definitorie a mecanismelor instituționale care au responsabilitatea de a **regla raporturile dintre dezvoltarea socială și cea economică**; ele pot să includă sau să excludă grupuri sociale ca participanți și beneficiari sau îi pot transforma în marginali, pot dezvolta sisteme de protecție și asistență socială, pot limita riscurile creșterii economice etc. Abordând modelul excluziunii sociale din perspectiva interacțiunii mecanismelor economice și instituționale, se **pot aduce contribuții semnificative la realizarea strategiilor de gestionare a formelor particulare de manifestare a fenomenului de excluziune**. În literatura de specialitate pe larg sunt elicitate **avantajele concepției de excluziune socială**, dintre care vom menționa:

- permite posibilitatea de a aborda într-un singur cadru analitic atât problema drepturilor, cât și a nivelului de trai, a bunăstării, punând în corelație drepturile sociale și deprivarea materială, astfel cuprinzând nu numai lipsa de acces la bunurile și serviciile din cadrul comunității, ci, totodată, și respingerea din societate. Ideea centrală constă în faptul că excluziunea este strâns legată de inegalitatea de mai multe dimensiuni – politică, economică, socială. Această abordare ajută nu numai la identificarea celor mai importante mecanisme ale excluziunii, care sunt, de altfel, destul de variabile de la un context la altul, dar și ajută la o abordare multi-dimensională eficientă. Or, este cert faptul că *dacă dimensiunile diferite ale excluziunii sociale interacționează, ele totuși nu sunt neapărat și congruente*. Spre exemplu, munca este un mecanism de incluziune economică, dar poate conduce la alte forme de excluziune: includerea prematură sau ilegală pe piața muncii (spre exemplu, utilizarea copiilor ca forță de muncă) constituie o bază pentru excluziunea din logica unei dezvoltări normale;

- asigură analiza *stării* și a *procesului*, cuprinzând atât situația de deprivare, cât și mecanismele care produc acest fenomen. În acest context, este important să se distingă între două situații diferite: **permanentă** (în care indivizii și grupurile sunt deprivați și marginalizați în cadrul societății, construindu-și subsisteme valorice specifice), și cea **temporară** (în care excluziunea este generată de dinamica forțelor economice și sociale, astfel încât indivizii și grupurile să treacă alternativ de la vulnerabilitate la dependență, mișcându-se spre

excluziune prin procese repetate de respingere limitată). Astfel, resursele (materiale, sociale, educaționale, valorice etc.), pe care fiecare individ în parte sau grup social le posedă, determină capacitatea acestora de a rezista excluziunii;

- oferă oportunitatea de a identifica **actorii sociali**, care includ și exclud, explică motivația acțiunii lor. Este promovată concepția potrivit căreia toate grupurile sociale își apără activ domeniile împotriva marginalilor; în acest caz însă, statul (care este și el un grup social mare) și-ar putea asuma un rol de arbitru, monitorizând excluziunea unui sau altui grup social. Aseastă imagine despre stat este însă unilaterală, dat fiind că statul, prin acțiunile sale, poate provoca diverse forme de excluziune socială a acelor de care nu depinde. Printre alți actori sociali vom menționa organizațiile (în mod special cele unite în corporații), armata, autoritățile locale, elitele etc.;

- promovează analiza excluziunii sociale la diverse **niveluri**: individ, grup social, instituție, comunitate, societate [6].

În concluzie, orice discurs cu privire la excluziunea socială implică perspective diferite: poate fi un apel pentru restructurarea radicală a societății (astfel încât șomajul să nu mai reprezinte o problemă pentru întreaga societate, ci doar pentru cei cu pregătire profesională redusă, persoane cu dizabilități și alte grupuri specifice); poate fi folosit pentru dezvoltarea valorilor de solidaritate intergrupală (ca în cazul grupărilor etnice) etc. Deci, există riscul ca concepția excluziunii sociale să fie integrată în ideologii particulare, ceea ce ar distra atenția de la problema fundamentală: **evidențierea posibilităților de acțiune eficientă în sensul diminuării formelor și efectelor excluziunii sociale, astfel încât să se faciliteze integrarea și cooperarea socială**, cu atât mai mult cu cât problema excluziunii a devenit platforma multiplelor acțiuni.

#### Referințe:

1. Xiberras M. Théories de l'exclusion sociale. - Paris, 1993, p.11.
2. Pop L.M. Dicționar de politici sociale. - București, 2002, p.328.
3. Van Stralen. Sărăcia. Metode de intervenție socială. - București, 1996, p.33.
4. Fromm E. Texte alese. - București, 1983, p.56-132.
5. Galbraith K. The new industrial state. - În: Alention and economics. - New York, 1971, p.156-193.
6. Neamțu Gh. (coord.). Tratat de asistență socială. - Iași, 2003, p.514-530.

Prezentat la 26.02.2007